

Pénzváltó Nikolett:¹ Iraki Kurdisztán – sokasodó válságjelek

Vezetői összefoglaló

- Az észak-iraki Kurdisztáni Regionális Kormányzat területén a stabilitás feltételei az Amerikai Egyesült Államok 2011-es iraki kivonulását, illetve az „Iszlám Állam” megjelenését követően egyértelműen romlottak.
- A negatív folyamatok a biztonság politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és katonai dimenziójában is érzékelhetők.
- Az iraki kurd régióban zajló események Irak jövője mellett hatást gyakorolnak az „Iszlám Állam” elleni harcra, illetve a menekültválsággal összefüggésben az Európai Unióra, valamint az Erbilben állomásozó magyar katonák és a Molon keresztül a közvetlen magyar érdekekre is.
- A kurd régió számára az egyik legnagyobb kockázatot a fokozódó belső megosztottság jelenti, amely szélsőséges esetben akár belső kurd polgárháborúval is fenyegethet.

Az iraki kurdok számára az öbölháború, majd a 2003-as amerikai beavatkozás Irakban kitörési lehetőséget teremtett a megelőző évek totális, fegyveres állami elnyomása alól. A tradicionális kurd elitcsoportok ki is használták a kínáló lehetőségeket, az 1990-es években de facto, majd 2004-ben de jure is megteremtették autonómiájukat, létrehozva a föderális berendezkedésű Irakon belül a Kurdisztáni Regionális Kormányzatot (Kurdistan Regional Government). Az Irak egyik legstabilabb térségeként számon tartott² kurdisztáni régió vonzotta a külföldi befektetőket is – a külföldi tőke pedig hozzájárult a gazdaság, így a régió stabilitásának növekedéséhez.³ Az utóbbi években azonban a stabilitás szempontjából negatív külső és belső folyamatok indultak meg, amelyeket az Amerikai Egyesült Államok 2011-es kivonulása Irakból, valamint az „Iszlám Állam” előretörése 2014 nyarán még tovább erősített, egyre komolyabb válságba sodorva a KRK-t. A biztonság Barry Buzanhez köthető „szektorális” felosztásának logikáját követve az elemzés az elmúlt időszakban politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és katonai téren zajló negatív folyamatokat vizsgálja, amelyek – önmagukban is, de egymást erősítve még jelentősebb mértékben – csökkentik a kurd régió stabilitását.

Az iraki kurd régióban megmutatkozó tendenciák és az események mögött meghúzódó érdekek alapvető hatást gyakorolnak számos tágabb folyamatra, megértésük ezért elengedhetetlenül szükséges az Irakkal, vagy éppen az „Iszlám Állammal” kapcsolatos politikai döntések meghozatalához, mint ahogy elemzési szempontot képeznek a török külpolitika és a szíriai válság rendezésének problémaköréhez is. Még tágabb értelemben az Európai Unió számára mindez a menekültkérdéssel összefüggésben nyer jelentőséget, a fokozódó instabilitás ugyanis már rövid távon is hozzájárulhat egy újabb menekülthullám megindulásához a nagyszámú menekültet és belső menekültet befogadó iraki kurd területekről Törökország, majd Európa irányába. Az Iraki Kurdisztán stabilitását befolyásoló tényezők emellett nem lehetnek közömbösek Magyarország szempontjából sem, hiszen az országgyűlés 2015. április 14-i döntése értelmében magyar katonák is állomásoznak a kurd fővárosként számon tartott Erbilben az „Iszlám Állam” elleni nemzetközi koalíciós fellépés részeként, valamint a Molnak is vannak érdekeltségei a területen.

¹ Pénzváltó Nikolett az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont kutatóasszisztense.

² Az *Economist Intelligence Unit* (EIU) 2014-es, több mint százhatvan országot vizsgáló, illetve rangsoroló, különböző jellemzők alapján felállított értékelésében Irak egészéhez képest a kurd régió minden tekintetben jobb helyen végzett. Például: *Global Peace Index*: KRK 115., Irak 160. hely; *Security and Stability Index*: KRK 83., Irak 177. hely; *Quality of Life Index*: KRK 55., Irak 134. hely. Bővebben lásd: Rebaz ZEDBAGI: [Benchmarking the Kurdistan](#), [online], 2014. 07. Forrás: eiu.com [2015. 11. 14.]

³ Az 1991–2010 közötti időszakról bővebben lásd: CSIKI Tamás: [Érdekek, lehetőségek és stabilitás Észak-Irakban](#), *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 4. évf., 2011/3, 15–27. o.

Politikai szektor: erősödő fragmentáció

Az iraki kurd politikát két nagy párt, a Kurdisztáni Demokrata Párt (KDP) és a Kurdisztáni Hazafias Unió (PUK) versengése és együttműködése határozza meg. Az együttműködés alapjait az úgynevezett washingtoni nyilatkozat teremtette meg, amelyet – amerikai közvetítéssel – 1998-ban írt alá Dzsálál Tálibáni (PUK) és Maszúd Barzáni (KDP), lezárva a „testvérháborút”, s megoldva a legégetőbb belső konfliktusokat. 2006. január 21-én megszületett az egyesítési megállapodás, amelyben a két párt megegyezett a kormányzati pozíciók (valamint források) egyenlő arányú elosztásáról, és létrejött az egységes Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRR). A KDP és a PUK – különbségeik ellenére – egyfajta szími ikreként testesítették meg az iraki kurd politikát több mint egy évtizeden keresztül, a hazai és regionális érdekek egyensúlyban tartásával biztosítva a stabilitást. A lehetőségek eredményes kihasználásában nagy szerepe volt annak, hogy a kurdok képesek voltak egységesen fellépni a közös érdekek képviseletében.

2009-ben azonban törés keletkezett az (addigi viszonylagos) belső egységen. A PUK-ból kivált a – nagyrészt fiatalokat tömörítő – Gorrán (Mozgalom a Változásért) elnevezésű párt, amely a 2009-es kurdisztáni regionális választásokon a szavazatok 25%-át nyerte el, a második legnagyobb erővé válva az egyesült KDP–PUK-lista után. Ennek a törés-vonalnak a további mélyülése mutatkozott meg a következő, 2013-as kurdisztáni regionális választásokon, ahol a KDP és a PUK külön indulása megnyitotta a lehetőséget a Gorrán számára, amely meglepetésre a PUK előtt végzett. Előbbi 24, utóbbi mindössze 18 helyet szerzett meg a kurd parlamentben, ami a legalacsonyabbnak számít a PUK történetében. A győztes Barzáni és a KDP lett 38 elnyert képviselői hellyel.⁴ Mivel egyik pártnak sem sikerült megszereznie az abszolút többséget (ehhez 56 hely kellett volna), koalíciós kormány alakult. A KDP koalíciós partnere azonban nem a korábbi szövetséges PUK, hanem a Gorrán lett.

A PUK részleges összeomlása megfosztotta a KDP-t stratégiai partnerétől, veszélybe sodorva az egyensúlyon alapuló megállapodást, amely oly sokáig biztosította a stabilitást. Mivel a Gorránnak nincs saját fegyveres ereje – a PUK azonban, azzal együtt, hogy támogatottsága csökkent, még rendelkezett a sajátjával –, nem volt képes a KDP új stratégiai partnerévé válni, noha 2014 júniusában csatlakozott hozzá a kormányalakításhoz. Bár a párt kulcspozíciókat kapott a kormányban (pénzügy, pesmerga ügyek), nem volt képes átvenni a tényleges irányítást az intézmények fölött, ahol olyan hivatalnokok dolgoztak, akiknek a lojalitása máshová kötődött. Kritikusai szerint a Gorrán kormányzati ambíciója miatt feladta meghatározó ellenzéki párti szerepét, azonban képtelen volt arra is, hogy ellensúlyként helyettesítse a PUK-t a KDP-vel szemben. És bár a 2014. áprilisi iraki parlamenti választásokra a PUK visszanyerte a második helyet, megelőzve a Gorránt (KDP 25, PUK 21, Gorrán 9 parlamenti hely), a korábbi egyensúly ezzel még nem állt automatikusan helyre. A PUK gyengesége tovább táplálta a KDP régóta meglévő törekvését, hogy a kurd politika egyedüli vezetőjévé váljon.⁵

A kurd politika belső válsága napjainkban az elnöki törvény körüli vitában csúcson sodor ki. A KDP-t vezető Maszúd Barzáni 2005 óta tölti be a régió elnöki tisztségét. 2013-ban, a második elnöki ciklus lejártát követően a kurd parlament további két évre, 2015. augusztus 19-ig meghosszabbította az elnök mandátumát, azzal a kitételrel, hogy az még egyszer már nem hosszabbítható meg.⁶ Barzáni az „Iszlám Állam” jelentette fenyegetésre hivatkozva azonban maradni akar a posztján, míg a többi párt a távozását követeli. A kérdés szervesen illeszkedik abba a szélesebb vitába, amely akörül zajlik, hogy egy erős elnöki, vagy egy parlamentáris berendezkedésű rendszer felé mozduljanak el, mely utóbbiban az elnök csak szimbolikus hatalommal bírna. Ez volt az a kardinális kérdés, amely lényegében már a 2009-es kurd alkotmánytervezet elfogadását is megakadályozta.⁷ A három nagy pártnak augusztus óta nem sikerült megegyeznie, és

⁴ A Kurdisztáni Iszlám Unió 10, a Kurdisztáni Iszlám Csoportosulás 6, a Kurdisztáni Iszlám Mozgalom 1 helyet szerzett. A kurd parlamentben 11 hely hagyományosan a kisebbségek számára van fenntartva (5 türkmén, 5 keresztény, 1 örmény képviselő). Emellett 1-1 helyet szerzett három baloldali párt. Az összesen 111 parlamenti helyre a 30%-os női kvótának megfelelően 77 férfi és 34 női képviselő került megválasztásra. [IHEC announced final results of Iraq's Kurdistan Parliamentary elections 2013](#), [online], 2013. 10. 02. Forrás: Ekurd.net [2015. 11. 06.]

⁵ [Arming Iraq's Kurds: Fighting IS, Inviting Conflict](#), [online], 2015. 05. 12., p. 6. Forrás: Crisisgroup.org [2015. 10. 24.]

⁶ [Extending Barzani's term is illegal: Iraqi Kurdistan parliament speaker](#), [online], 2015. 08. 18. Forrás: Ekurd.net [2015. 11. 06.]

⁷ Abdel Hamid ZEBÁRI: [Iraqi Kurds Endure Seven-Year Wait for New Constitution](#), [online], 2013. 01. 22. Forrás: Al-Monitor.com [2015. 11. 02.]

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

NÉZŐPONTOK 2016/2.

nem kizárt, hogy a vita egészen a következő, 2017-es választásokig el fog húzódní. Barzání elnökségének legalitása és legitimitása így továbbra is megkérdőjelezhető. Az idő mindenesetre sürgeti a megegyezést, a bizonytalan helyzet hosszabb távon ugyanis a régió destabilizálódását vonhatja maga után.⁸ Az elnöki törvény körüli viták aláhúzzák az iraki kurd demokratikus intézmények további konszolidációjának, illetve a klánok által a politikai pártokra gyakorolt befolyás csökkentésének szükségességét.⁹

A pártok megegyezése azért is egyre sürgetőbb, mivel csak ezen keresztül lehetne rendezni azokat a régóta fennálló, vitás kérdéseket is (erőforrások elosztása, biztonsági erők fölötti ellenőrzés), amelyek a legnagyobb kockázatot jelentik a térség stabilitására. A problémák az elmúlt néhány évben összességében csak gyarapodtak, most ráadásul sokkal nehezebb körülmények között, egy háború közepette kellene megtalálniuk a feleknek az utat a „stratégiai megállapodás” megújítása felé.

Gazdasági szektor: kőolajvita és gazdasági válság

Az iraki alkotmány 109. cikke értelmében a kurdok a lakosságon belüli arányuk alapján 17%-ban részesednek a központi költségvetésbe befolyó minden jövedelemből, így az ország egész területén kitermelt kőolaj után járó bevételekből is.¹⁰ Bagdad és Erbil között azonban régóta vitára ad okot, hogy míg a KRK álláspontja szerint a kormánzatnak autonóm joga van dönteni a fennhatósága alatt Észak-Irakban található olajkészletek kitermeléséről, az exportpartnerek kiválasztásáról és az export útvonaláról – mindaddig, amíg tiszteletben tartja a bevételek megosztását az alkotmány szerinti 17:83 arányban –, addig Bagdad mindezt jogszerűtlennek tartja. Ez a vélemény- és érdekkülönbség – a központi szabályozás megalkotásának elhúzódásával – a mai napig újra és újra felizzó, parázs vitára ad alapot.

A 2014-es év során a kurd gazdaság szempontjából több kulcsfontosságú esemény is történt, egyrészt a piacokhoz, másrészt az erőforrásokhoz való hozzáférés tekintetében. A 2013 novemberében aláírt török–kurd megállapodás nyomán 2014 májusában megindult az önálló, a központi kormánytól független kurd kőolajszállítás az új kurd csővezetékén keresztül Törökországba, amit Núrí al-Málíki miniszterelnök ígéretéhez híven megtorolt: a bagdadi kormány fel függesztette a bevételek 17%-ának folyósítását a kurd régióba, és eljárást indított a kurd regionális kormányzat ellen. Emellett feljelentette Törökországot a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara párizsi székhelyén, valamint perrel fenyegette azokat is, akik megvennék az „illegális” kurd kőolajat. A központi kormány több alkalommal kijelentette, hogy egy ilyen energiaügyi alkut egyértelműen beavatkozásnak tekint Irak szuverenitásába.

A kurdok a piacok mellett az erőforrásokhoz való hozzáférés szempontjából is nagy lépést tettek előre 2014-ben. Az iraki kőolajkincsnek csak töredéke, bizonyítottan mintegy négy milliárd hordónyi kitermelhető kőolaj található a Kurdisztáni Regionális Kormányzat területén, a vitatott hovatartozású területekkel együtt azonban ez a szám lényegesen (legalább 20 milliárddal) megemelkedne, ami jelentős erőforrást adna az iraki kurdok kezébe.¹¹ Ez az egyik magyarázata annak, hogy miért olyan nehéz rendezni a vitatott területek státuszát. Az „Iszlám Állam” nagyarányú előretörése Irakban 2014 nyarán azonban lehetővé tette a kurdok számára, hogy – kihasználva a központi kormány gyengeségét –

⁸ 2015. október elején zavargások törtek ki Szulejmánijja tartományban, amelynek során a tüntetők a KDP irodái ellen intéztek támadást több városban. Az összecsapásoknak öt halálos áldozata volt. A kormányellenes tüntetések kirobbanása mögött elsősorban a gazdasági válság elhúzódása, a közalkalmazottak béreinek visszatartása, a nagymértékű korrupció húzódik meg, illetve, hogy a pártoknak még mindig nem sikerült megegyezniük az elnöki szék sorsáról. Válaszként a KDP a Gorránt vette célba, őket vádolva az erőszakos cselekményekért. Október 12-én négy Gorrán párti minisztert, köztük a pesmergaügycit eltávolítottak a kormányból, a parlament elnökének pedig megtiltották, hogy belépjen Erbilbe. Isabel COLES: [Political crisis escalates in Iraq's Kurdistan region](#), [online], 2015. 10. 12. Forrás: Reuters.com [2015. 11. 15.]

⁹ Nancy E. SODERBERG, David L. PHILLIPS: [State-Building in Iraqi Kurdistan](#), [online], 2015. 10., p. 10. Forrás: Humanrightscolumbia.org [2015. 11. 20.]

¹⁰ A kőolajnak az iraki gazdaságban betöltött jelentőségét jól mutatja, hogy a kőolajból származó bevételek adják a kormány összes bevételeinek mintegy 95%-át.

¹¹ [Country Analysis Brief: Iraq](#), [online], 2015. 01. 30. Forrás: eia.gov [2015. 11. 24.]

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

NÉZŐPONTOK 2016/2.

a szélsőséges szervezet visszaszorítása során átvegyék az ellenőrzést a vitatott hovatartozású kirkuki régió, egyben az ottani olajmező részét képező Avana Dome és Baj Hasszán fölött.¹²

A kiegyezés ezzel együtt mindkét felet, az iraki kormányt és a KRK-t is sürgette. A KRK komoly költségvetési nehézségekkel küzdött a bevételkiesés miatt, Bagdadnak pedig az északi területekről történő exporthoz szüksége volt az új kurd vezetékre. Saját kőolajvezetékét, a Kirkuk–Ceyhan vezetékét ugyanis az „Iszlám Állam” támadásai miatt már márciusban le kellett állítani. Bagdadnak és Erbilnek csaknem egy egész év elteltével, 2014 decemberében sikerült ismét megegyezni az olajkitermelésről és -szállításról. Az alku azonban ezúttal sem tartott ki sokáig: 2015. június közepén a kurdok ismét önálló értékesítésbe kezdtek. Mindkét fél a másikat hibáztatta az egyezés összeomlásáért: Erbil azzal vádolta Bagdadot, hogy nem kapott elég pénzt, Bagdad pedig Erbilt, hogy nem kapott elég olajat. Ahogyan arra Luaj al-Hatíb, a Brookings Intézet dohai központjának munkatársa is felhívja a figyelmet, hosszabb távon a nézeteltérések megoldásának egyetlen útja az lehet, ha elfogadják a szövetségi szénhidrogén- valamint jövedelem-megosztási törvényt, és létrehozzák az ezekhez rendelt megfelelő intézményeket, betöltve végre az intézményi és alkotmányos vákuumot.¹³ A kérdés érzékenységét mutatja, hogy bár 2007 óta három törvénytervezet is született e tárgyban, végül egyiket sem sikerült elfogadni.

Azáltal, hogy a KRK átvette az ellenőrzést a kőolajban gazdag kirkuki régió fölött és megindította az önálló kurd kőolajexportot az új vezetéken keresztül, régóta vágyott célokat sikerült elérnie. Az eredmény azonban nem találkozott a megelőző pozitív várakozásokkal. A központi költségvetésből származó pénz folyósításának leállása, az alacsony világpiacon olajárak, a nagyszámú menekült és belső menekült (IDP) beáramlása, a befektetések visszaesése, valamint az „Iszlám Állam” megjelenésével összefüggő egyéb gazdasági nehézségek 2014-re komoly gazdasági válságba sodorták a KRK-t, a Törökországon keresztül szállított kőolajból származó bevételek pedig az „Iszlám Állammal” folytatott háború közepette elégtelennek bizonyultak még az alapvető szolgáltatások finanszírozására is. A kurd régió növekedési rátája 12% volt 2012-ben, 2014-ben azonban már csak 3%-os volt a GDP növekedése. Ezzel egy időben a szegénységi ráta a Világbank becslései szerint a 2012-es 3,5%-ról 2014-re 8,1%-ra nőtt.¹⁴ Humanitárius krízisről is beszélhetünk: a menekültek, illetve belső menekültek száma egyes becslések szerint elérheti a kétfélmillió főt, ami több mint 30%-os emelkedést jelent a régió népességében, 300 millió dolláros pluszterhet róva a régióra havonta.¹⁵ 2015. áprilisában már 17 milliárd dolláros adóssága volt a kurd regionális kormányzatnak.¹⁶ Folyamatos nehézséget jelent az állami dolgozók kifizetése is. A KRK-ban a munkavállalóknak körülbelül a fele dolgozik a közszférában, így a fizetések – nem ritkán több hónapon keresztül történő – visszatartása rengeteg embert érint, egyre nagyobb elégedetlenséghez vezetve.¹⁷

Az elmúlt év eseményei megmutatták, hogy a gazdasági függetlenség megvalósítása még nagyon messze van, a Bagdaddal való (ismételt) megegyezés pedig elkerülhetetlen és egyre sürgetőbb. Az iraki kurdok, mivel egy szárazföld által körülzárt (*landlocked*) területen élnek, minden törekvésük ellenére sem tudnak megszabadulni a Bagdadtól, valamint Törökországtól és Irántól való függéstől.

¹² A kurdok között konfliktusra adhat okot, hogy a KDP által ellenőrzött Avana Dome és a Baj Hasszán olajban jóval gazdagabb, mint a PUK birtokában lévő, az egész Irakban a legrégebben, 1927-ben szolgálatba állított első modern olajkút, a Baba Gurgur („örök tűz”) Dome, ami erősen kimerülőben van. A kiegyensúlyozatlan helyzet alapjául szolgálhat egy újabb KDP–PUK-konfliktusnak az olaj miatt, csakúgy, mint ahogyan a vámbevételekért harcoltak az 1990-es években – hacsak a változó politikai egyensúly ellenére nem sikerül megtalálni az utat a stratégiai megállapodás megújításához. Joost HILTERMANN: [Clearing the Landmines from Iraqi Kurdistan's Future](#), [online], 2015. 03. 24. Forrás: [Blog.Crisisgroup.org](#) [2015. 11. 20.]

¹³ Luaj AL-HATÍB: [The Kurds Can't Afford to Leave Iraq](#), [online], 2014. 11. 09. Forrás: [Nytimes.com](#) [2015. 11. 23.]

¹⁴ A szám azt mutatja, hogy a lakosságnak hány százaléka él napi 1,25 dollárnál (2005 PPP) kevesebből. [The Kurdistan Region of Iraq. Assessing the Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and ISIS](#), [online], 2015. 04., p. 3. Forrás: [Worldbank.org](#) [2015. 11. 24.]

¹⁵ Luaj AL-HATÍB, Ahmed MEHDI: [The Kurds Can't Afford to Leave Iraq](#), [online], 2014. 11. 09. Forrás: [Nytimes.com](#) [2015. 11. 23.]

¹⁶ [Iraqi Kurdistan government faces financial crisis with \\$17 billion debt](#), [online], 2015. 04. 12. Forrás: [Ekurd.net](#) [2015. 11. 23.]

¹⁷ Shmuel ABRAMZON, Nicholas BURGER, Bonnie GHOSH-DASTIDAR et al.: [Capacity Building at the Kurdistan Regional Statistics Office Through Data Collection](#), [online], 2014. Forrás: [Rand.org](#) [2015. 10. 29.]

Társadalmi szektor: a menekültek beáramlása jelentette kockázatok

A kurd régió hagyományosan az egyik legstabilabb térségnek számít Irakon belül. Ezt támasztja alá az is, hogy az „Iszlám Állam” megjelenését követően tömegek menekültek kurd ellenőrzés alatt álló területekre a szélsőséges erőszak elől.¹⁸ A menekültek érkezése azonban komoly feszültségeket szül. A gazdasági nehézségek, valamint az arabokkal szembeni általános gyanakvás és az ezzel együtt járó atrocitások számának növekedése mellett a nagyszámú menekült, illetve belső menekült érkezésének van még egy kulcsfontosságú következménye: az elsősorban arab etnikumú népesség beáramlása módosítja a vitatott területek lakosságának etnikai arányát a kurdok kárára. A kurdok igyekeznek mindent megtenni annak érdekében, hogy a folyamatoknak e számukra kedvezőtlen irányú alakulását megváltoztassák. A *Human Rights Watch* jelentése szerint a pesmergák szunnita arabok házáinak tucatjait rombolják le, illetve telepítenek beléjük kurdokat a – megítélésük szerint többé már nem – vitatott hovatartozású területeken, ezzel egy időben úgynevezett „biztonsági zónákba” kényszerítve több ezer arabot.¹⁹ Ez a két folyamat – a (belső) menekültek beáramlása, illetve az erre válaszként adott kurd reakció – a jövőt illetően mindenképpen a konfliktus veszélyét hordozza magában. Az események alakulása az Európai Unió államai számára sem lehet közömbös. A menekültek egy része ugyanis a körülmények romlásával, illetve az idő előrehaladtával jó eséllyel tovább indulhat majd Európa irányába – mint ahogyan néhányan már meg is tették az utat.

Környezeti szektor: növekvő vízhiány

Iraki Kurdisztán Irak többi területéhez képest relatíve gazdag felszíni vizekben (például Nagy- és Kis-Záb, Dijála, Hábúr folyók). A folyókon jelenleg 12 gát található, illetve további 30 áll építés alatt, ezekkel próbálják növelni a vízgazdálkodás hatékonyságát.²⁰ A vízhiány ennek ellenére nem ismeretlen jelenség a KRK területén. 2015 augusztusában az elmúlt évtized egyik legsúlyosabb vízhiánya lépett fel, aminek következtében komoly vízkorlátozást kellett bevezetni a régióban. Hivatalos adatok szerint a KRK lakosságának körülbelül 14%-a, mintegy 700 ezer ember nem vagy csak korlátozott mértékben jut hozzá ivóvízhez.²¹ A menekültek megjelenése a vízkrízist is tovább súlyosbítja, illetve a vízhiány a menekültek ellátását is érinti.

A víz a környező államokkal (Törökország, Irán) fenntartott kapcsolatokban, Erbil–Bagdad-viszonylatban, valamint a kurdisztáni és iraki etnikai, vallási, politikai csoportok között is állandó feszültségforrás, illetve politikai alkuk eszköze, de a víznek kulcsszerepe van az „Iszlám Állam” elleni harcban is. Az említett szereplők közül ugyanis többeknek megvan a lehetősége arra, hogy nyomásgyakorlás céljából, vagy egyszerűen csak saját szükségleteik előbbre helyezésével befolyásolják a vízhozamot, beláthatatlan következményeket okozva a folyókon lejjebb fekvő területek lakói számára.²²

¹⁸ Az International Organization for Migration adatai szerint 2016 januárjában az összes iraki IDP fele, 1 658 388 fő tartózkodott a három, *de jure* a KRK alá tartozó (Erbil, Dahúk, Szulejmánijja), valamint a három vitatott hovatartozású, jelenleg jelentős részben kurd ellenőrzés alatt álló kormányzóságban (Ninive, Kirkuk, Dijála). [International Organization for Migration](#), [online], 2016. 01. Forrás: lomiraq.net [2016. 02. 05.]

¹⁹ [Iraqi Kurdistan: Arabs Displaced, Cordoned Off, Detained](#), [online], 2015. 02. 25. Forrás: Hrw.org [2015. 12. 01.]

²⁰ A felszín alatti vizeket is intenzíven használják, ami miatt a talajvízszint nagymértékben, mintegy 200 méterrel csökkent. Iraki Kurdisztán területén több mint 35 ezer kutat azonosítottak, amelyeknek körülbelül a fele illegális fúrásokkal jött létre.

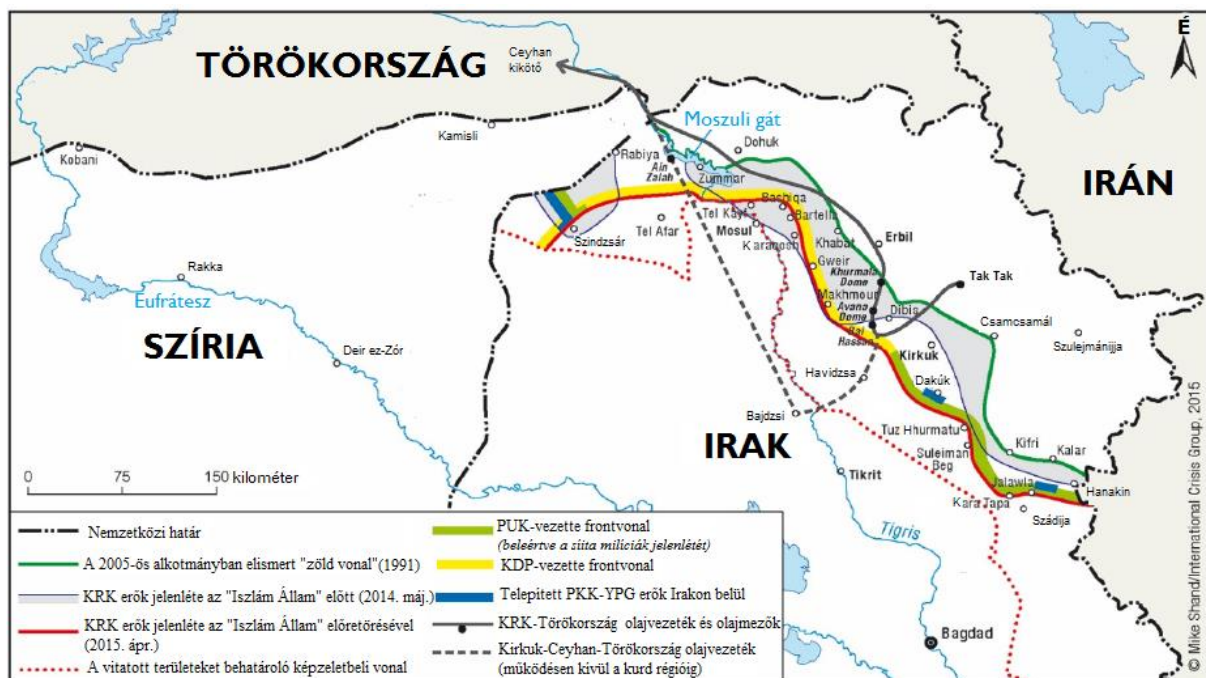
²¹ [Water shortage hits Iraqi Kurdistan cities](#), [online], 2015. 08. 09. Forrás: Ekurd.net [2015. 12. 05.]

²² Bővebben lásd például: Mukad AL-DZSABBÁRI, Norman RICKLEFS, Robert TOLLAST: [Rivers of Babylon. Iraq's Water Crisis—And What Turkey Should Do](#), [online], 2015. 08. 23. Forrás: [Foreignaffairs.com](#) [2015. 12. 05.]; John LEE: [Iran Cuts Flow of al-Wind River](#), [online], 2012. 07. 17. Forrás: [Iraq-Businessnews.com](#) [2015. 12. 05.]; [Kurdistan may use water to pressure Baghdad](#), [online], 2015. 07. 11. Forrás: [Rudaw.net](#) [2015. 12. 05.]; [Iraqi Diyala residents face ISIS 'water war'](#), [online], 2014. 12. 20. Forrás: [Alarabiya.net](#) [2015. 12. 05.]

Katonai szektor: növekvő megosztottság, csökkenő professzionalizmus

A kurd törekvések alátámasztásának egyik meghatározó eszközét jelentik a pesmergák, a kurdok „saját” fegyveres ereje. A pesmergák azonban nem képeznek, soha nem is képeztek egységes irányítás alatt álló, egységes erőt. A két nagy párt nem akar lemondani a kulcsfontosságú döntési jogkörökről, így lényegében külön haderőt tartanak fenn: az úgynevezett Yakray 80 a KDP, a Yakray 70 a PUK 25-25 ezer fős egysége, amely nem integrált a pesmergaügyi minisztérium alá. Azonban még ezek a pártokon belüli milíciák sem egységesek. Belsőleg töredeztettek, mint ahogyan a pártok vezetősége is, amely irányítja őket. A főbb szereplők – a reguláris mellett – különböző félkatonai erőket tartanak fenn, amelyeket saját érdekeik szolgálatára használnak, ami két azonos pártba tartozó vezetőnél is eltérő lehet, akár éppen ugyanazon a harctéren.²³

Az együttműködés a pártok között többnyire az adott kérdéstől függ. Amikor az iraki hadsereg kivonult Moszulból és Kirkukból, egyetértettek abban, hogy erőket telepítsenek a vitatott területekre, kettéosztva a terepet földrajzilag. Az együttműködés viszont véget ér, mikor az érdekek eltérnek. Kirkukban például mindketten saját befolyásukat akarták növelni.²⁴

Kurd katonai telepítések Észak-Irakban²⁵

A felek közötti és a pártokon belüli verseny erősen befolyásolja a professzionalizmust és a teljesítményt, aláásva a kurd régió biztonságát. Az egységes parancsnoki lánc hiánya, valamint a pártpolitizáltság egyértelműen hátráltatja a pesmerga haderő fejlődését. A visszatérés a harcokba 2014 júniusában még jobban felfedte ezt a dinamikát. Komoly problémát jelent, hogy a felek szelektíven osztják meg a hírszerzési információkat. Egy, a *Crisis Group* által megkérdezett, a PUK-hoz kötődő katonatiszt szerint a 2014. augusztusi szindzsári vereséghez nagymértékben hozzájárult, hogy a két párt nem volt képes vagy hajlandó megosztani egymással a bizonyítékokat az „Iszlám Állam” támadására vonatkozóan.²⁶ A jelenlegi rendszer egy másik következménye, hogy rengeteg a „szellempesmerga”, akik csak papíron létez-

²³ Michael KNIGHTS: [The Long Haul – Rebooting U.S. Security Cooperation in Iraq](#), [online], 2015., p. 27–30. Forrás: Washingtoninstitute.org [2015. 11. 23.]

²⁴ [Arming Iraq’s Kurds: Fighting IS, Inviting Conflict](#), *i. m.*, 9–10.

²⁵ Uo., 34.

²⁶ Uo., 11.

nek, a fizetésüket azonban még mindig kiutalják, csak éppen egy adott parancsnok kapja azt meg. Ezért is nehéz becslésekbe bocsátkozni a pesmergák tényleges számát illetően.²⁷ A vezető katonai pozíciókba többnyire megbízható párt-emberek kerültek, nem pedig a képzett, kevésbé párthű szakemberek, ami tovább csökkenti az eredményességet.

A felek már korábban felismerték a megosztottság költségességét, és fokozatos közeledés indult meg az egységesítés felé. Az első nagy lépés a közös pesmergaügyi minisztérium, valamint az alá tartozó vegyes kötelékek létrehozása volt 2009-ben. A kezdeményezés azonban csak részsikernek bizonyult. 2014 augusztusában Maszúd Barzáni elnök a kurd parlament ez irányú határozatának elfogadását követően (ismételten) utasítást adott az erők egyesítésére. A megadott hat hónapos határidő azonban már lejárt, és mindeddig csak kisebb lépések történtek. Barzáni megtiltotta például a pártok zászlóinak megjelenését a harctéren, ami az elmúlt időszak bevett gyakorlata volt. Mostantól már csak a KRK zászlója alatt harcolhatnak a pesmergák.²⁸ Az egyesítési folyamatnak messze nincs vége, és várhatóan még hosszas tárgyalások fognak következni a két nagy párt között. Amíg azonban a pártok egyfajta utolsó védvonalként tekintenek ezekre a milíciákra, amelyek nélkül a fizikai túlélésük nem biztosított, nem várható jelentős előrelépés.

Összegzés

Összességében elmondható, hogy a stabilitás feltételei mindegyik vizsgált szektorban romlottak az elmúlt öt évben: a belpolitikai konszenzus felbomlott, az elitcsoportok pozícióharca felerősödött, az elnöki törvény körüli vita pedig egyre nagyobb társadalmi feszültségeket szül; a régió komoly gazdasági nehézségekkel, a központi költségvetés bevételeinek kiesésével, növekvő adósságállománnyal, a rengeteg menekült ellátásával küzd; a forráshiány, a térségre továbbra is jellemző korrupció és nepotizmus, valamint a pártérdekek menti széttagoltság és az együttműködés hiánya pedig kihat a haderő alkalmazásának hatékonyságára is. Mindez olyan időben történik, amikor az „Iszlám Állam” közvetlenül veszélyezteti a KRK határait (Moszul elfoglalása, Erbil és Kirkuk megközelítése), a fokozódó erőszak nyomán a nagyszámú menekült érkezése pedig – a gazdasági terhen, humanitárius katasztrófán és az etnikai indíttatású erőszakos cselekmények számában bekövetkező növekedés veszélyén túl – a kurd régió etnikai egységének felhígulásával fenyeget.

Ilyen körülmények között még fokozottabban szükség lenne a kurd elitek pragmatikus együttműködésére. A „stratégiai megállapodás” megújításának elmaradása, a belső megosztottság fokozódása vagy tartóssá válása ugyanis a lehetőségek egyértelmű szűkülése mellett komoly visszalépéshez vezetne az iraki kurdok számára az eddig elért eredményekhez képest, végső soron pedig akár egy, az 1994–1998-as belső kurd polgárháborúhoz hasonló forgatókönyv megismétlődésével is fenyegethet.

²⁷ Fázsel HAVRÁMI: [Kurdish peshmerga divisions hamper war effort](#), [online], 2015. 01. 13. Forrás: Al-Monitor.com [2015. 11. 30.]

²⁸ [Barzani prevents lifting partisan flags in fighting fronts except for Kurdistan flag](#), [online], 2014. 08. 11. Forrás: Shafaaq.com [2015. 11. 25.]

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont NÉZŐPONTOK 2016/2.

Az „SVKK Nézőpontok” 2010 óta a Kutatóközpont külső munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit, értékeléseit közreadó, illetve a Központ munkatársainak szubjektívebb szakmai véleményét közlő időszakos kiadvány.

Az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, állásponatok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Szerkesztés és tördelés:
Bazsó Márton, Csiki Tamás

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

© Pénzváltó Nikolett, 2016

© Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016